

μας. Οἶαι δὴποτε ὁμως καὶ ἂν εἶνε· αἱ δυσγέ-
ρειαι, ἡ ἐπιχείρησις θὰ πραγματοποιηθῆ. Ἐὰν
ἀνεγερθῆ οἰκοδόμημα ἔχον κοιτώνας μὲ διπλοῦς
τοίχους καὶ πρὸς τοῦτους ἀποθήκας ὑπὸ τὴν χιόνα
διὰ τοὺς ἐπιστήμονας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι θὰ ἔχουν
τὴν αὐταπαρνησιν ἢ ἀπαρνηθῶσι τὰ ἐπίγεια, ἵνα
προσεγγίσωσι τὸν Οὐρανόν. [Μεταφ. αἰσι]

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

«Ἡ ὁμηρικὴ Ἑλλάς»¹

Τοὺς λυποῦμαι ἐκείνους ποῦ ἀνήκουν εἰς τὴν
ἀρχαίαν τάξιν τῶν αἰσθανομένων τὴν ἀνάγκην
τῆς ἀναγνώσεως—ἐννοεῖται ὅτι περὶ τῶν ὁμοε-
θνῶν μου ὁμιλῶ—καὶ δὲν θὰ τύχη νὰ ἀναγνώ-
σουν τὸ περὶ Ἑλλάδος νεοτυπωμένον βιβλίον τοῦ
κ. Gaston Deschamps, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα
γραφόμενον ἑλληνικὰ—Γάστων Δεσσάν—κα-
ταντᾷ τὸσον δυσκολογνώριστον, εἰς τὰ μάτια πρὸ
πάντων. Ἀλλὰ καὶ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Δεσσάν,
ἂν τυχὸν εὐρίσκετο κανεὶς νὰ τὸ μεταφράσῃ,
θὰ καθίστατο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, δυσκο-
λογνώριστον· διότι ἡ ἀξία του δὲν συνίσταται
τόσον εἰς τὰ ὅσα λέγει, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὸν τρό-
πον μὲ τὸν ὁποῖον τὰ λέγει, γνώρισμα ποῦ δια-
κρίνει ἄλλως τε καὶ ὅλα τὰ ὠραία βιβλία ἀπὸ
καταβολῆς κόσμου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Τοὺς
λυποῦμαι ἐκείνους ποῦ θὰ περάσουν ἐμπρὸς ἀπὸ
τὰς βιτρίνας τοῦ Βίλμπεργ ἢ τοῦ Μπέκ καὶ
θὰ τὸ ἀγναντέψουν στίλβον ὡς νεόκοπον νό-
μισμα καὶ θὰ τὸ παρατρέξουν καὶ θ' ἀπλώσουν
μὲ ὄρεξιν τὸ χέρι των εἰς κανέν φραγκικὸν μυθι-
στόρημα ἀπὸ τὰ τετριμμένα καὶ αἰώνια ἐκεῖνα.
Θὰ χάσουν σπανίαν ἀπόλαυσιν.

Ὁ κ. Γάστων Δεσσάν εἶνε νέος, ἀλλὰ δια-
κεκριμένος ἤδη δημοσιογράφος, συνεργάτης τῆς
«Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων». τῆς «Ἐπιθεω-
ρήσεως τῶν Δύο Κόσμων», τῆς «Κυανῆς Ἐπι-
θεωρήσεως», τοῦ «Φιγαρώ», συγγραφεὺς πλή-
ρης μέλλοντος, ὅπως λέγομεν κοινῶς, λαμπρὰν
φέρων τὴν σφραγίδα τοῦ γαλατικοῦ πνεύματος.
Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐπέρασεν ὡς βιαστικός
τις ὁδοιπόρος· εἰταῖρος τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλι-
κῆς Σχολῆς, διῆλθε μεταξύ μας τρία ἔτη· δὲν ἠ-
θέλησε νὰ συλλάβῃ μόνον φθαρτὰ τεμάχια,
ἀσημάντους λεπτομερείας, τὸν ἄψυχον κορμὸν,
ἀλλ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν τῆς Ἑλλάδος, «τὴν
πάσχουσαν, ἀκαταγώνιστον καὶ πολύμητιν, ὡς
τὴν ὀνομάζει, ψυχὴν τῆς αἰωνίας Ἑλλά-
δος»· τὴν ὁποίαν καὶ παρουσιάζει πρὸς τὸ
θρυλούμενον θαυματουργὸν κανδύλι, ποῦ ἐκαίετο
κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα
τῆς Παναρίας τῆς Ἀθημιώτισσας μέσα εἰς τὸν

Παρθενῶνα, χωρὶς ποτε κανεὶς νὰ ἀνανεύσῃ τὸ
λάδι τοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ αἰωνία αὐτὴ ψυχὴ, ὡς
πᾶσα ψυχὴ, πόσον εἶνε δυσκολοσύλληπτος! Τὸ
κυανοῦν αὐτὸ πτηνὸν δὲν πέφτει εἰς τὰ βρόχια
καθενός, διότι δὲν ὑποπίπτει καὶ εἰς καθενός τὴν
ἀντίληψιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ θαυμασιὸν κινήγι,
ἀπαιτοῦνται ὀφθαλμοὶ καλλιτέχνου, καὶ πνεῦμα
καὶ καρδία καὶ δεξιότης καλλιτέχνου. Μὲ τὸ
γαλατικὸν τοῦ μόνου πνεῦμα, μὲ τὴν λεπτὴν
εἰρωνείαν του, μὲ τὰς ἀνωδύνους γελοιογραφίας
του, μὲ τὰς τερπνὰς διηγήσεις του, μὲ τὰς λαμ-
πρὰς περιγραφὰς του, μὲ τὰς ἐνδιαφερούσας πα-
ρατηρήσεις του, μὲ τὰς ὁποίας πλουτίζεται κατὰ
τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὸ βιβλίον του, ὀλίγα θὰ κα-
τόρθωνεν ὁ συγγραφεὺς του, ἂν δὲν ἐφρόντιζε νὰ
λάβῃ ὁδηγήτριαν καὶ ἀντίληπτορά του ἀπ' ἀρ-
χῆς ἕως τέλους τὴν μαγικὴν καὶ μαντικὴν
Συμπάθειαν, μὲ τὴν εὐχὴν καὶ μὲ τὴν δύναμιν
τῆς ὁποίας δὲν ἐφωτογράφησεν, ἀλλ' ἐξωγρά-
φησεν ἐλεύθερα τὴν Ἑλλάδα του. Ὅπου ἀρ-
κεῖται εἰς τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων σαρῆ ἐντύ-
πωσιν, τὰ πράγματα ταῦτα ὄχι σπανίως κα-
τορθώνει νὰ περιβάλλῃ μὲ φανταστικὴν χάριν·
καὶ ὅπου παραδίδεται εἰς τῆς φαντασίας του τὰς
ιδιοτροπίας, παρέχει συχνά εἰς τὰ εὐρήματά του
καταπειστικὴν ὁμοιολήθειαν. Τὸ οὐσιώδες εἶνε
ὅτι ὁ κ. Δεσσάν ἀγαπᾷ τὴν Ἑλλάδα· ἂν τυχὸν
πλανᾶται ποῦ, αἱ πλᾶναι τοῦ ἀγαπῶντος εἶνε
ἀξιαγάπητοι καὶ αὐταὶ καὶ ἀξίαι συγγνώμης·
ἀλλ' ὁ ἀγαπῶν δὲν φοβεῖται τὴν πλάνην, καὶ χω-
ρὶς νὰ θέλῃ ἀκόμη, θὰ τὴν μαντεύσῃ τὴν ἀλή-
θειαν. Μήπως ὁ πατριωτισμὸς δὲν εἶνε τὸ αἰσθημα
τὸ μᾶλλον παρορμητικὸν εἰς μεγαλουργήματα,
μολονότι δὲν σύγκειται, νομίζεις, παρὰ ἀπὸ φαν-
τασιοκοπήματα; Εἰς τὸ βιβλίον τοῦ ὁ κ. Δεσσάν
πολλάκις κάμνει χρῆσιν τοῦ ῥήματος ἀγαπᾷ· καὶ
ὅπου τυχὸν παρασύρεται εἰς ἀνάκους κακολο-
γίας, συχνά φροντίζει νὰ σβύνη τὴν δριμύτητά
των μὲ ἕν ἀλλά, καὶ νὰ ἐπίδεικνῃ τοῦ νομι-
σματος καὶ τὴν ἀντίθετον ὄψιν. Διηγεῖται ὅτι
κατερχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα, μόλις ἐξῆλθεν
εἰς τὴν προκυμαίαν τοῦ Πειραιῶς, παρεπάτησε,
καὶ ἀκουσίως εὐρέθη, ὡς διὰ μυστηριώδους ἐπι-
νεύσεως τῶν θεῶν, γονυπετῆς· τοιουτοτρόπως
εἰσηλθεν εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Φειδίου. Συχνά
πυκνὰ αἱ φράσεις τοῦ κ. Δεσσάν προσλαμβάνου-
νουν τοιαύτην εὐλάβειαν καὶ γλυκύτητα, ὥστε
νομίζεις ὅτι γονυκλινῆς τὰς ἐξέφερε πρὸ τῆς
«αἰωνίας Ἑλλάδος». Περὶ τῶν βλαχοποιμένων
μας λέγει ὅτι ἐνθυμίζουεν ἐν ταῦτῳ τὴν Ἰλιάδα
καὶ τὸν «Βασιλέα τῶν βουνῶν» τοῦ Ἀμποῦ.
Ἄλλ' αἱ εἰκόνες ποῦ ἀναπτύσσονται σχεδὸν εἰς
κάθε σελίδα τοῦ βιβλίου, ἂν δὲν φέρουν εἰς
τὴν μνήμην μας ὅλαι ὁμηρικὸς ἥρωας, ἀλλὰ
καμμία σχεδὸν ἀπὸ αὐτὰς δὲν σχετίζεται μὲ
τοὺς ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ φυσικοῦ ἀπίθ-

¹ Gaston Deschamps La Grèce d'aujourd'hui. Paris Armand Colin.

νας εξηρμένους ήρωας του κακεντρεχούς μυθιστορήματος. Κατά την πνευματώδη σκέψιν του κυρίου Δεσσάν, πιστοποιούντος την ανέκαθεν μεταξύ των Φράγκων σταυροφόρων και των Ελλήνων του Βυζαντίου ύρισταμένην παραγνώρισιν και γρίνιαν, τὸ «Χρονικὸν τοῦ Μωρέως» εἶνε ὁ πρόλογος — βρεπτός κἄπως και ἀπειρόκαλος — τῆς «Συγγράμου Ἑλλάδος» τοῦ Ἀμποῦ. Ὑπὸ τινος ἐπόψεως και ἡ Ἑλλάς τοῦ Ἀμποῦ εἶνε ὁ πρόδρομος τῆς Ἑλλάδος τοῦ κ. Δεσσάν· ἀλλὰ περισσότερον ἀκόμη ἡ Ἑλλάς αὐτοῦ εἶνε ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκείνου διαμαρτύρησις. Τὸ ἔργον τοῦ Ἀμποῦ σπινθηροβολεῖ ἀπὸ πνεῦμα και εἶνε πλουτισμένον ἀπὸ χάριν τοῦ τὸ μυστικὸν της κατέχει μόνον ὁ ἀποκληθείς ἐγγονός τοῦ Βολταίρου.» Ἀλλὰ τί πρὸς αὐτό; Ἄν ἔχη πνεῦμα, τοῦ λείπει τὸ πνεῦμα· ἂν ἔχη χάριν, τοῦ λείπει ἡ χάρις. Ὅσον και ἂν εἶμαι ταπεινός, δὲν θά ἐδίσταζα νὰ τὸ εἶπω ἔργον ἄψυχον και ἐπιπόλαιον. Ἄψυχον, διότι δὲν τὸ ζωογονεῖ ἡ ἀγάπη· ἐπιπόλαιον, ὄχι διότι τὰ ἀναπερόμενα ἐν αὐτῷ εἶνε ψευδῆ ὅλως και φανταστικά — ἐξ ἐναντίας, — ἀλλὰ διότι εἶνε ἀχαρκατήριστα. Διὰ νὰ κρίνης ἐναλαόν, δὲν πρέπει νὰ βασισθῆς μόνον εἰς ὅ,τι βλέπουν οἱ ὀφθαλμοί σου ὡς πραγματικόν· τὸ πραγματικὸν δὲν εἶνε πάντοτε και σημαντικόν· και ὅ,τι δὲν εἶνε σημαντικόν, δὲν ἀληθεύει. Ὑπάρχουν διάφορα στρώματα πραγματικότητος· τὰ παροδικώτερα, τὰ ἀπατηλότερα, τὰ μᾶλλον ἀσήμαντα εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ὑπόκεινται εὐκολώτερον εἰς τὴν ἀντίληψιν παντός· ταῦτα κυρίως φαίνεται ὅτι ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ Ἀμποῦ. Ἀλλὰ τὰ χαρακτηριστικώτερα στρώματα, ποῦ ἀκριβέστερον και ἀληθέστερον ὀρίζουν τὰ ἀντικείμενα, ἔχουν ἀνάγκην ἀνασκαφῆς διὰ νὰ προέλθουν εἰς φῶς. Εἶναι τεθαμμένα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν· ὅσον μολιμώτερα, τόσο ἀληθέστερα· ὅσον ἀληθέστερα, τόσο βαθύτερα· ἐν βυθῷ γὰρ ἡ ἀληθείη.

Ὁ κ. Δεσσάν ἐλέγχει τοὺς ξένους, τοὺς ἐπιπολαιῶς κρίνοντας τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὅστις, λέγει, «ἐκ πάντων τῶν φιλολόγων και ἀξιαγαστῶν λαῶν εἶνε ὁ δυσκολώτερον ὑποπίπτων εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ διαβατικῆς ξένου.» Τὸν σκόπελον τοῦτον προσπαθεῖ, ὅσον δύναται, νὰ ἀπορύγη. Πολλὰ σελίδες τοῦ βιβλίου του μᾶς θέλγουν περίπου ὡς μερικὰ ὑδατογραφεῖα τοῦ ἡμετέρου Γαλλινᾶ, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ὁ καλλιτέχνης ζητεῖ ν' ἀποτυπώσῃ τὴν ἄρατον χάριν τοῦ ἀπτικῆς φωτός, ποῦ καταυγάζει τοὺς Στύλους τοῦ Ὀλυμπίου και στεφανώνει τὴν Ἀκρόπολιν. Μόνον οἱ ἀπλοῖοι δικαιοῦνται νὰ παραπονεθῶν, διότι δὲν βλέπουν ἀπαράλλαχτα τὰ χρώματα τῆς φύσεως εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ καλλιτέχνου και τὰς σελίδας τοῦ συγγραφέως. Διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν ὅτι ἡ «Σημερινή

Ἑλλάς» τοῦ κ. Δεσσάν δὲν εἶναι δημοσιογραφικὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ μᾶλλον φιλολογικὴ ἐργασία. Βεβαίως ἔχει και τὰ τρωτὰ της μέρη· Π. Χ. ἐνῶ τόσον ὀρθῶς ὀμιλεῖ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος και τόσον ἐπιτυχῶς κακίζει τοὺς καθαρολόγους ποῦ ἐπεχείρησαν νὰ κατασκευάσουν γλώσσαν μὲ τὸ λεξικόν, ὡς οἱ μαθηταὶ κατασκευάζουν τὸ θέμα, ἐνῶ τόσον γλαφυρῶς ἀναλύει τὸ Ταξίδι, τὸ ὠραῖον και πολύκρυτον ἐκεῖνο βιβλίον τοῦ κ. Ψυχάρη, ἐνῶ τόσον σοφῶς συμβουλεύει: «Ἀφήσατε τὰ βιβλία, ποῦ δεσμεύουν τοῦ πνεύματός σας τὴν ἐλευθερίαν· στραφῆτε πρὸς τὸν οὐρανόν, πρὸς τὰ βουνά σας, πρὸς τὰ πελάγη σας· παρατηρεῖτε ὅ,τι ὑπάρχει, ὅ,τι ζῆ· μὴ ἀπομένετε εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων, εἰσδύετε εἰς τὰ βάθη τῶν ψυχῶν· δίδετε μας ἔργα, ὄχι σχόλια. Ἀπὸ τὸν ἀδιάκοπον τοῦτον ἀγῶνα θά γεννηθῆ ἡ γλῶσσα, ὄχι ἀπὸ τὰς κριτικὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Κόντου. Οἱ διδάσκαλοι θά ἔλθουν βραδύτερον, ἐγκρίως πάντοτε, διὰ νὰ κατατάξουν τὰ εὐρήματά σας και νὰ καταγράψουν τὰ κτηθέντα πλούτη. Οἱ λαοὶ συνήθως ἀπὸ τὴν φιλολογίαν ἀρχίζουν, και τελειώνουν εἰς τὴν γραμματικὴν. Μὴ προχωρήτε ἀνάποδα!» — ἀρ' ἑτέρου ὅλα ὅσα γράφει περὶ τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων νομίζω ὅτι δὲν εἶνε πρεπόντως διαλεγμένα, μερικὰ δὲ και ἀσύστατα ὅλως, ὥστε νὰ συντελοῦν πρὸς παρωδίαν μόνον, ὄχι δὲ και πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου, ποῦ ἤξιζεν ἀκριβέστεραν και δικαιοτέραν μνείαν. Ὅσον διὰ τὸν Ὀνέ, τὸν περιλάλητον συγγραφέα τοῦ «Maitre de forges», δὲν γνωρίζω, ἐγὼ τουλάχιστον, νὰ ὑπάρχη ἐν Ἀθήναις κανεὶς κεκρηγμένους θαυμαστῆς του, ἐκτός ἂν πρέπει νὰ ληρθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ καταργῶντες ἀδιακρίτως τὰς ἐπιφυλλίδας τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων ἀστοὶ πάσης τάξεως και φύλου, ὅπου χάριν αὐτῶν και μόνων δημοσιεύονται τὰ μᾶλλον περιπετειώδη και, κατὰ φυσικὸν λόγον, τὰ χονδροειδέστερα μυθιστορήματα· ἂν δὲ ὑπάρχουν ἐν μέσῳ ἡμῶν και ἄνθρωποι ἰδιαιτέραν κλίσιν αἰσθανόμενοι πρὸς τοὺς ἥρωας και τὰς ἡρώιδας τοῦ Ὀνέ, δὲν πταίμεν διὰ τοῦτο οἱ ἡμιθάβραροι ἡμεῖς, ἀλλ' οἱ πολιτισμένοι ὁμοθετεῖς τοῦ κ. Δεσσάν, μεταξύ τῶν ὁποίων, ὡς ἀκούομεν, τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ὀνέ καταναλίσκονται κατὰ μυριάδας. Οἱ εἰς τὰ δάκτυλα δὲ μετρούμενοι νέοι τῶν γραμμάτων και τῶν γραφείων τῶν ὀλίγων ἀξίων λόγου ἐφημερίδων μας, ποῦ κρίνουν κἄπως και αἰσθάνονται, εἶνε βέβαιον ὅτι τὸν τυχερὸν μυθιστοριογράφον γνωρίζουν σχεδὸν μόνον ἀπὸ τὰς εἰκόνας ποῦ τοῦ ἐχόραξαν ὁ Λεμαίτρ και ὁ Ἀνατόλ Φράνς, τὰς σελίδας τῶν ὁποίων δὲν ἀνταλλάσσουν βέβαια μὲ ὅλους τοὺς τόμους τοῦ Ὀνέ. Ὅμοίως ὁ κ. Δεσσάν κλοτυχίζει τὸν κ. Καββαδίκην, τὸν γενικόν

ἔρορον τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν. ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἀνεκτίμητοι διὰ τὴν ἀρχαιολογίαν θησαυροὶ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐμπόδισε νὰ μεταβληθῇ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐρόρου ἢ Ἀκρόπολις, ἀπὸ ἱεροῦ καὶ ποιητικοῦ βράχου φέροντος τὴν δόξαν καὶ τὰ τραύματα τῶν αἰώνων, εἰς πλατεῖαν πεζότατα συγυρισμένην, δισκευασμένην καὶ καθαρισμένην ὡς δι' ἐμπορικὴν πανήγυριν!

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Δεσσάν εἶνε ὕμνος πρὸς τὴν φύσιν τῆς Ἑλλάδος· ἡ φύσις αὕτη ἐπενεργεῖ ὡς θεία ἔμπνευσις πρὸς ἐξέγερσιν τῆς καλλιτεχνικῆς φαντασίας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς διατεθειμένους νὰ βλέπουν τὰ πράγματα κάθε ἄλλο ἢ καλλιτεχνικῶς, καὶ παρασύρει εἰς ἔκστασιν τοὺς καλλιτέχνας καὶ ποιητάς. Διὰ νὰ περιορισθῶ εἰς Γάλλων συγγραφεῖς ἀπὸ τὰς σχετικῶς μᾶλλον προσράτους καὶ γνωστὰς, ὁ μυθιστοριογράφος Σερβουλιε ἀφιερώνει τὰς εὐγλωττοτέρας σελίδας ἐνὸς ἀπὸ τὰ παλαιότερα καὶ ὠραιότερα ἔργα του εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τῶν ἐκ τῶν ἀττικῶν ὀριζόντων καὶ τοπιῶν ἐντυπώσεων. Ὁ Ἀμποῦ ζαχαρώνει τὰ φαρμακερὰ του βέλη μὲ γλυκεῖας περιγραφὰς τῶν βουνῶν μας, καὶ λησμονεῖ πρὸς στιγμὴν τὴν σύγχρονον. Ἑλλάδα, διὰ νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον του πρὸς τὴν αἰθερίαν Ἑλλάδα τῶν γραμμῶν καὶ τῶν χρωμάτων. Ὁ κόμης Μουί, ὁ συγγραφεὺς τῶν «Ἀθηναϊκῶν Ἐπιστολῶν», ὁ ἐκφράζει μὲ λυρικὸν ἐνθουσιασμὸν τὸν ἔρωτά του πρὸς τὸ ἑλληνικὸν καλόν, ὅπως τὸ βλέπομεν εἰς τὴν φύσιν καὶ εἰς τὴν τέχνην, εὐρίσκει, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ἡδύτατον ὡς μυρωμένην πούδραν φιλαρέσκου κυρίας καὶ αὐτὸν τὸν ἀποτρόπαιον κοινορτὸν τῶν ἀθηναϊκῶν λεωφόρων. Καὶ ἓνας μέγας ποιητής, ὁ Θεόφιλος Γωτιέ, ὁ κατ' ἐξοχὴν μὲ καλλιτέχνου ὀφθαλμοὺς βλέπων τὸν κόσμον ποιητής, ποῦ ἐπεσκέφη τὰς Ἀθήνας τὸ 1853, δύο πράγματα ἠξίωσεν ἐξαιρετικῆς προσοχῆς: τὴν ἐθνικὴν μας ἐνδυμασίαν, (τὴν ρουστανέλαν δηλ. καὶ τὰ παρεπόμενα αὐτῆς) τὴν ὁποῖαν εὖρε θελκτικωτάτην, ὡς οὐδεμία ἄλλη ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ τὴν πεδιάδα τῆς Ἀττικῆς. «Ἐγὼ λέγει, ποῦ πολὺ μετρίαν κλίσιν τρέφω πρὸς τὰ δένδρα, διότι εὐρίσκω πῶς χαλοῦν τὸ κάλλος τῶν γραμμῶν καὶ κηλιδῶνουν τοὺς ὀριζόντας, ἡσθάνθησαν ζωηρὰν εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν καὶ μελαγχολικὴν γυμνότητα τῆς πεδιάδος ἐκεῖνης».

Ὁ Δεσσάν, μὲ τὰς περιεσκεμμένας κρίσεις του καὶ τὴν λεπτόγραμμον πέναν του, ἐν τούτοις παρασύρεται καὶ αὐτὸς καὶ θαμβῶνεται ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἑλληνικοῦ φωτός, καὶ μετὰ καὶ εὐλογεῖ, ἐπὶ τῇ θέξ τῶν Αἰτωλικῶν βουνῶν, τοὺς βορβόρους πυρπολητάς τῶν δασῶν μας ποῦ μᾶς ἐγύμνωσαν τὰς κλιτύς καὶ ἰσοπέδωσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὰς πέτρας ἐπάνω εἰς τὰς χαραδρώδεις ῥάχεις τῶν βουνῶν μας. Ἄν

εἶχαμεν τὰ δάση μας, θὰ ἐχαίρομεθα γυδαίας πρασινάδας, πλουσίαν, ἀλλ' ἄχαριν βλάστησιν, ἀλλὰ τὰ βλέμματά μας δὲν θὰ τὰ ἐμάγευαν τὰ παραδείσια αὐτὰ χρώματα, αἱ ἀσυγκρίτου κάλλους ἀποχρώσεις, αἱ ῥόδινα ἀνταυγεῖαι ὡς ὑπερφυσικοῦ τινος κόσμου! Ἀνάλογον ποιητικὸν αἶσθημα ἐπιδεικνύει περιγράφων καὶ τῆς ἀττικῆς φύσεως τὰς ἀπόψεις, καὶ τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδος τὰς ἐκτάσεις, καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου τὰ θέλητρα, καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὰς μεγαλοπρεπεῖς τοποθεσίας, πάντα ταῦτα ἐξ ἰδίων ἐπισκέψεων καὶ ἐντυπώσεων. Μερικὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου του ἀποτελοῦν γαρίετα διηγημάτια, καὶ μικρὰς ἑλληνικῆς ἠθογραφίας. Κυρίως οὐχὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐκ τῆς φύσεως ἐντυπώσεων, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπεικόνισιν χαρακτῆρων καὶ φυσιογνωμιῶν, ἐκ τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ βίου καὶ τῆς συγχρόνου κοινωνίας ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του ὁ συγγραφεὺς: τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βιβλίου εἶνε λεύκωμα προσωπογραφιῶν, ἄλλων μὲν σχεδιασμένων ἐκ τοῦ φυσικοῦ, καὶ ἄλλων διερωθυμένων ἐπὶ τὸ τεχνικώτερον. Αἱ Ἀθηναῖαί μας, ἐξαιρία: κοῦλλα, παρὰ τὰς πολυθελγήτρους γυναῖκας τῆς Ἀμοργοῦ, ὁ ἀρχαιοφίλος λόγιος Ἰωαννίδης, παρὰ τὸν ἀσκητὴν Μακάριον, ὁ ἠγούμενος Γεννάδιος παρὰ τὸν καλόγηρον Διονύσιον, ὁ παπᾶ Πράσινος καὶ ἡ Μαρουλιά, ὁ Κωσταντέλος καὶ ἡ Πηνελόπη, ὁ σχολάρχης τοῦ Λοιδωρικοῦ μὲ τὴν ῥητορικὴν του, ὁ λογίας τοῦ Δομοκοῦ μὲ τὸν Ἀρτανιάν του, ὁ πατήρ Ἰάκωβος καὶ ὁ καφετζῆς Γιαννάκης, ἐξαίρονται εἰς τύπους ἀλησιμονήτους, ποῦ νομίζετε ὅτι κάπου τοὺς ἴδατε, ἔξω τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Δεσσάν, καὶ τοὺς ἀγαπᾶτε μέσα εἰς τὸ βιβλίον του. Καὶ οἱ τύποι οὗτοι πλαισιοῦνται ἀπὸ σκέψεις καὶ κρίσεις καὶ ἐξηγήσεις καὶ περιγραφὰς τοῦ βίου μας μέσα εἰς ὅλους τοὺς κύκλους τῆς ἐνεργείας του, ποῦ τὰς εὐρίσκατε ἄλλοτε ἀκριβεῖς, ἄλλοτε πρωτοτύπους, ἄλλοτε βαθεῖας, ἄλλοτε ἀστεῖας, πάντοτε πνευματώδεις. Τὰ τρία τελευταῖα κεφάλαια τοῦ βιβλίου, συνθετικώτερα καὶ περιεκτικώτερα, ἰδίως τὸ περιεργότατον καὶ καλκνετικώτατον δι' ἡμᾶς, περὶ φιλελλήνων καὶ μισελλήνων, ἠξίωσαν ἰδιαιτέραν ἀνάλυσιν, ἂν ὁ γῶρος τῆς Ἑστίας ἦτο εὐρύτερος. Ἰδέαι τινὲς τοῦ κ. Δεσσάν εἶνε ἀληθινὰ εὐρήματα. «Ἡ μεγάλη Ἰδέαι ἀπὸ πολλοὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες ἀπέθαναν δι' αὐτὴν, κανεῖς δὲν πρέπει νὰ τὴν γλευχῆ». «Οἱ Ἕλληνες ὀλίγην ὄρεξιν αἰσθάνονται πρὸς ἐργασίαν, ἀλλ' ὁ πόθος τῆς ἐνεργείας οὐδέποτε κοιμᾶται μέσα των. Εἶνε γεμάτοι ἀπὸ πνευματώδεις ἰδέας, ἀλλὰ προτιμοῦν νὰ τοὺς κοπῇ τὸ χεῖρ, παρὰ νὰ τὰς γράψουν...»

Ἐν συντόμῳ: τὸ βιβλίον τοῦ κ. Δεσσάν εἶνε τὸ ὠραιότερον τῶν ὄσων μέχρι τοῦδε ἐγράφησαν περὶ Ἑλλάδος.